

دامداری بیولوژیکی یا آلی در مراتع بیدستان شیوه نوینی از نظام بهره برداری عشایری در استان فارس

لیلی عرب‌شیبانی، کارشناس

چکیده:

محصولاتی که عاری از کودهای شیمیایی و علف‌کشهای شیمیایی و افزودنیهای شیمیایی باشند از ۷۰٪ به بالا می‌توانند برچسب بیولوژیک داشته باشند که طبق مقررات واگذاری مخصوص به خود در بازار عرضه می‌شوند. دامداری و مرغداری بیولوژیک شرایط و مقررات خاص و تغذیه بیولوژیکی را طلب می‌کند.

چون در حال حاضر در ایران زراعت بیولوژیکی در سطح وسیع انجام نمی‌گیرد و فراهم آوردن علوفه بیولوژیکی از خارج توجیه اقتصادی ندارد و اهمیت موضوع به حدی است که باید این مهم هر چه سریعتر در کشور تجربه شود، این امر ما را بر آن داشت که با استفاده از سنت عشایری استان فارس این تجربه را عملی نماییم.

تصویب کشاورزی بیولوژیک: اخیراً با اقداماتی که اینجانب و عبدالنور کسایی در مزرعه بیدستان انجام دادیم شیوه کشت محصولات زراعی آبی یا بیو مورد تصویب قرار گرفته و دفتری با مسئولیت مهندس نصیرزاده در سازمان حفظ نباتات وزارت جهادکشاورزی شروع بکار نموده است. در آخرین همایش ملی استفاده بهینه از کود و سم در کشاورزی مقاله اینجانبان لیلی عرب‌شیبانی و عبدالنور کسایی مورد تأیید قرار گرفت و در قطعنامه اهداف پیشنهاد شده منظور گردید.

طرح دامداری بیولوژیکی بیدستان: چون نمی‌توانیم زراعت و دام را از هم جدا کنیم و خوشبختانه با تشکیل وزارت جهاد کشاورزی این قبیل طرحها مورد حمایت قرار خواهد گرفت تصمیم به اجرای طرح دامداری آلی یا بیو گرفتیم. چون در حال حاضر زمینه کشت علوفه بیولوژیکی مهیا نمی‌باشد، بنابراین تصمیم گرفته‌ایم از مراتع بیدستان

که از پوشش گیاهان مرتعی و گیاهان دارویی درجه یک برخوردارند در تابستان به عنوان سرحد چرای دام و در زمستان از مراتع گرمسیری استفاده شود و در صورت نیاز به مقدار علوفه دستی از کشت یونجه و جو در زمین بکر به صورت بیولوژیکی استفاده شود.

چرا به دامداری بیولوژیکی با وجود مشکلات آن در ایران احساس نیاز می‌شود؟ اندیشه و پیش‌گوییهای پرفسور رودلف استیز بنیانگذار کشاورزی بیولوژیکی بعد از ۸۰ سال قابل طرح است. نظریه پرفسور استیز که بسیار جالب توجه است در مقاله تفصیلی توضیح داده خواهد شد. معاونت دام وزارت جهاد کشاورزی می‌تواند با حمایت از چنین طرحهایی و با ساماندهی دامداری عشایری گامهای مؤثری در بهبود صادرات غیر نفتی و وضعیت معیشتی مردم سختکوش عشایری کشور به ویژه استان فارس بردارد. این قبیل طرحها که مورد تأیید و حمایت جدی سازمانهای جهانی از قبیل سازمان ملل و سازمان خوار وبار جهانی و محافل زیست محیطی دنیا است می‌تواند در مسایل زیست محیطی گنجانده شوند.

مزیت دامداری چرا به شیوه عشایری (طرح دامداری بیولوژیکی بیدستان): مزیت تولید گوشت و فرآوردهای لبنی حاصل از چرا در مرتع طبیعی نسبت به گوشت بیولوژیکی صنعتی این است که مراتع با پوشش گیاهان دارویی گوشت با خواص طبیعی و عاری از هر گونه مواد هورمونی و افزودنی به دست می‌آید.

ضرورت حمایت از واحدهای تولید گوشت و فرآورده‌های دامی بیولوژیکی با توجه به معضلات پیش آمده در دنیا از قبیل جنون‌گاو و غیره روز به روز بیشتر احساس می‌شود و لازم است که در ایران عملی شود. از آنجا که جمعیت عشایری از سنت دیرینه دامداری و فرهنگ غنی زیست محیطی برخوردارند و با حفظ سنتها می‌توانند در این راه ساماندهی شوند. اضافه بر حفظ سنتها می‌توانند قسمت ارزشمندی

از دانش بومی جمعیت عشایری را در راه تولیدات بیولوژیکی نیز ساماندهی کنند. باشد تا راه نوینی بسوی صادرات غیر نفتی مملکت باز شود.

واژه‌های کلیدی:

دامداری بیولوژیک، مراتع بیدستان و استان فارس.

مقدمه:

درباره انتخاب این واژه توضیح مختصری لازم است. این شیوه نوین که نتیجه فناوری علم جدید و هماهنگ با مسایل زیست محیطی و توسعه پایدار می‌باشد به‌طور عمده بعد از جنگ جهانی دوم در اروپا عملی شد. البته دانشمندان از سالهای ۱۹۲۰ موضوع محصولات کشاورزی بیولوژیکی (دامی و زراعی) را به‌طور جدی در محافل خاصی مطرح نموده بودند اما هنوز معضلات و فاجعه‌های ناشی از مواد غذایی و آگاهی از آن به حدی نرسیده بود که تدوین مقررات و قوانین مربوطه را طلب کند.

هنوز نظر واحدی در مورد این واژه ارایه نشده است. فرانسه زبانها از واژه بیولوژیکی Biologique استفاده می‌کنند و به اختصار Bio می‌گویند (به معنای زنده). انگلیسی زبانها از واژه اورگانیک استفاده می‌کنند (Organic). در وزارت جهاد کشاورزی از لغت آلی هم استفاده شده است. البته لغت بیولوژیک جامع‌تر و کاملتر از واژه انگلیسی اورگانیک می‌باشد و تا زمانی که واژه مناسبی که معادل بیولوژیک باشد، در فارسی پیدا نکنیم به اجبار در این مقاله بیشتر از واژه بیو (Bio) استفاده خواهیم کرد. چرا نیاز به دامداری بیولوژیک با وجود مشکلات آن در ایران احساس می‌شود؟

اندیشه و پیشگویی‌های پروفیسور رودلف استینر بنیانگذار کشاورزی بیولوژیکی بعد از ۸۰ سال امروزه به طور ملموس به وقوع پیوسته است.

پروفسور استینر اتریشی الاصل در سال ۱۹۲۰ در سویس مرکز مطالعات آنترپوزوفی^۱ را بنیانگذاری می‌کند. این رشته از علم را انسان با دیدگاه نوین و رابطه‌اش را با جهان هستی مد نظر قرار می‌دهد و دو جنبه پزشکی و کشاورزی دارد و انسان را جزو یک تعادل کیهانی می‌داند که باید آن را بفهمد. پروفسور استینر می‌گوید: «بشر باید تعادل میان جهان مادی و معنوی را دنبال کند که لازمه آن تأمل و اندیشیدن در مورد اصول دو علم مجزا از هم است که تنها دنیا را بر پایه مشاهده‌های حسی فیزیکی می‌بیند. او می‌گوید زمین یک موجود زنده در کلیت خودش می‌باشد. آینده کره زمین و بشر به طور تنگاتنگ به هم پیوسته است. بشر قدرت این را دارد که زمین را نابود یا آن را زیبا کند.

او برخوردی علمی را پیشنهاد می‌دهد که تنها شامل قوانین مادی نبوده بلکه قوانین جهان فراماده^۲ را نیز شامل می‌شود. تئوری ایشان بیشتر بر روی انرژی در طبیعت استوار است. او یادآوری می‌کند که انسانها، حیوانات و گیاهان از راه نیروی دینامیکی (نیروی زنده و فعال) به هم ارتباط پیدا می‌کنند. همان طور که فصلها، شب و روز، جزر و مد، ماه و خورشید و حرکت منظومه شمسی بر روی زندگی تأثیر دارد خاک به منزله یک پوسته حساس دور کره زمین را فرا گرفته و از راه پوشش گیاهی در مقابل تأثیرات وارد شده واکنش نشان می‌دهد.

پروفسور استینر نظریه‌اش را برای کشاورزی بیولوژیکی تدوین نمود. ایشان چنین به نظر می‌دهد که کره زمین در ارتباط با سایر کره‌های منظومه شمسی بوده و گیرنده انرژی از خورشید است و این انرژی در رشد گیاه مؤثر می‌باشد. به عنوان مثال هر نوع کشت باید در زمان خاص از نظر هواشناسی و هماهنگ با آن صورت گیرد و تأکید بر

۱- Anthroposophie واژه‌ای یونانی است که Anthropro = انسان و Sophie = خرد. معادل آنترپوزوفی

را می‌توانیم انسان خردورزی بنامیم.

این امر دارد که کشاورز باید خودکفا باشد. او باید بیشترین نیاز دام و منبع کود مورد نیازش را خود تولید کرده و از منابع خارج از مزرعه تا جایی که ممکن است بی‌نیاز باشد. در جستجوی این تعادل استفاده از کودهای شیمیایی کنار گذاشته می‌شود. او پیش‌بینی می‌کند کشاورزی متداول در فن‌آوری جدید در سالهای آینده چنان نابود خواهد شد که در آخر قرن به درد تغذیه نخواهد خورد.

متأسفانه پیشگویی ایشان بعد از ۸۰ سال به وقوع پیوسته است. برخورد نوگرایانه با طبیعت در مدرسه اندیشه پروفیسور استینر، مشارکت در اندیشه و عملی است که امروزه بسیار گسترش یافته است یعنی تولید بدون تخریب.

امروزه پیدایش بیماریهای مهلک و صعب‌العلاج تلفات زیادی را در جهان صنعتی و متمدن در پی داشته است. طبق آمار ارایه شده از سوی مراکز معتبر جهانی ۸۰٪ از بیماریهای مهلک و ۴۰٪ از سرطانه‌ها از مواد غذایی رایج به وجود آمده‌اند. آمار و ارقام در این مورد که هشدار جدی برای این جامعه‌ها به حساب می‌آید دنیای غرب را به وحشت انداخته و رویکرد نوینی را برای تولید مواد غذایی پروتئینی طلب نموده است. با گسترش بازار مواد بیولوژیکی و تقاضای روزافزون مردم اروپا و آمریکا و کمبود این نوع مواد، بازار واردات محصولات زراعی و دامی و فرآورده‌های لبنی بیولوژیکی رونق بسیاری پیدا کرده است.

انگلستان ۷۰٪ از مواد مصرفی بیو را در سال ۱۹۹۷ وارد نموده که معادل ۳۵۰ میلیون پوند می‌باشد. در کشور ایالات متحده آمریکا مصرف مواد بیو در سال ۱۹۹۹ به رقم چهار میلیارد دلار رسیده که تا چهار سال آینده این رقم به ۱۰ میلیارد دلار خواهد رسید. در کشور فرانسه هم ۳۰٪ از مواد مصرفی وارد می‌شود و با وجود داشتن بهترین کشاورزی و دامداری به دلیل آلوده شدن زمینهای کشاورزی کشت بیولوژیکی ممکن نیست. دولت فرانسه بودجه هنگفتی به صورت وام بلاعوض در اختیار کشاورزان قرار

داده که در صورت تمایل به مدت پنج سال زمین زراعتی خود را به کشت بیولوژیکی تبدیل نمایند.

متأسفانه در کشورهای با آب و هوای خشک، زمینها در اثر استفاده از کودهای شیمیایی و سمپاشی، زودتر از مناطق با آب و هوای مرطوب تخریب شده و باروری خود را از دست می‌دهند. اخیراً از طرف معاونت محترم وزارت جهاد کشاورزی نامه‌ای رسمی به ریاست امور اراضی مبنی بر تخصیص درصدی از زمینهای بکر قابل واگذاری به افراد و شرکتهایی که مایلند کشاورزی بیولوژیکی انجام دهند ارسال شده است، زیرا در صورت گسترش طرح دامداری بیولوژیکی، برای تکمیل تغذیه دام در موقع کمبود علوفه در مرتع به ویژه در فصل زمستان نیاز به تهیه و آماده سازی زمین برای تولید علوفه بیولوژیکی می‌باشد.

نگاهی کوتاه به همایش بین‌المللی کشاورزی بیولوژیک در شهر لیون فرانسه^۱ (۱۹۹۹):

این کتاب یک ماه پیش به دست ما رسید که البته مطالب آن از حوصله مقاله حاضر خارج است، اما به یکی از تحقیقات در مورد کشاورزی بیولوژیکی در قبرس اشاره می‌کنیم:

این تحقیق بعد از تقاضای ۳۰ دامدار کشور قبرس در سال ۱۹۹۹ که متقاضی دریافت گواهی AB کشاورزی بیولوژیکی بوده اند انجام شده است. در قبرس بیشتر دامداران که به نوعی شبیه دامداران عشایری ایران هستند در مناطقی ساکن شده و به زراعت و دامداری در مزرعه مشغولند.

هیچ کدام از واحدهای مورد بررسی حایز شرایط گواهی AB کشاورزی بیولوژیکی نشدند.

۱ مجموعه سخنرانیهای ۹۵ مؤلف توسعه تحقیقات علوم کشاورزی فرانسه، پاریس، ۲۰۰۰.

نظریه کارشناسان این بوده که دامداری متحرک یا دامداری چرا در طبیعت (Pastoral) نزدیکترین سیستم به سیستم بیولوژیکی است که می‌توان مسایل فنی آن را حل کرد. اشکال امر دادن غذای تکمیلی بوده که شرایط کشت بیولوژیکی یونجه و غلات را نداشته و از کمپوست کودهای حیوانی، کود سبز، تناوب زراعی و آیش استفاده نمی‌شده است.

دامداری چرا در طبیعت از نظر فنی می‌تواند در شیوه تولید بیولوژیکی قرار بگیرد و اختلاف آنها زیاد نبوده و قابل جبران می‌باشد.^۱ در مجموع مسأله محوری تمام مقاله‌ها تأکید بر موضوع رعایت مسایل زیست محیطی و توسعه پایدار می‌باشد.

مزیت دامداری چرای به شیوه عشایری (طرح دامداری بیولوژیکی بیدستان):

درست است که دامداری بیولوژیک یک نظام دامداری عشایری نیست (بلکه فنآوری عصر صنعتی می‌باشد)، اما می‌توان شیوه دامداری عشایری را با این فنآوری جدید هماهنگ نمود. لازم به ذکر است که شیوه دامداری عشایری در استان فارس (دامداری کوچنده) با دامداری متحرک که در سایر نقاط دنیا معمول است فرق دارد.

مزیت تولید گوشت و فرآورده‌های لبنی حاصل از چرا در مرتع بیدستان و مراتع گرمسیری استان فارس نسبت به گوشت بیولوژیکی در اروپا و آمریکا این است که این مراتع از پوشش گیاهان دارویی غنی برخوردار می‌باشند که فایده‌های بیشمار پزشکی دارد و دام با خوردن آن مزایای بیشتری نسبت به مصرف علوفه بیولوژیکی بدست می‌آورد. علاوه بر این، آب شرب دام در مرتع بیدستان طبق گواهی اداره بهداشت و صنایع و معادن فارس از بهترین آبهای معدنی ایران است.

^۱ مجموعه INRA، صفحه ۱۲۱، مقاله فنآوری کشاورزی بیولوژیکی و دامداریهای متحرک، قبرس.

نتیجه گیری:

همانطور که پروفیسور استینر در اوایل قرن بیستم به درستی پیش بینی نموده مواد غذایی در اواخر قرن به درد تغذیه نمی خورد، پیش بینی ایشان به وقوع پیوسته و آمار و ارقام ارایه شده از سوی سازمان ملل حاکی از گسترش روز افزون بیماریها از راه مواد غذایی است و رویکرد دیگری در تولید مواد غذایی لازم است. به این دلیل است که دامداری بیولوژیکی با استفاده از سنت عشایری استان فارس می تواند در پرتو فناوری و دانش علمی جدید مطرح و اجرا شود که مزیت آن نسبت به دامداری بیولوژیکی در اروپا و آمریکا این است که مراتع بیدستان در منطقه سردسیری (سرحد) در فصل تابستان و مراتع گرمسیری فارس در فصل زمستان از پوشش غنی گیاهان دارویی برخوردار است و استفاده از این نوع گوشت و محصولات لبنی و سایر فرآورده های دامی فایده های پزشکی نیز در بر خواهد داشت.

انتظارات از وزارت جهاد کشاورزی:

از مطالب عنوان شده می توان نتیجه گرفت که وزارت جهاد کشاورزی و معاونت محترم دام می تواند با حمایت از چنین طرحهایی و ساماندهی دامداری عشایری گامهای مؤثری در بهبود وضعیت معیشتی مردم و عشایر سختکوش کشور به ویژه استان فارس بردارند. اینگونه طرحها که می توانند در مسایل زیست محیطی گنجانده شوند مورد تأیید و حمایت جدی سازمانهای جهانی مانند سازمان ملل و محافل زیست محیطی دنیا می باشند. ضرورت حمایت از واحدهای تولید گوشت و فرآورده های دامی بیولوژیکی با توجه به معضلات پیش آمده در دنیا مانند جنون گاوی و غیره روز به روز بیشتر احساس می شود و لازم است که در ایران عملی شود. از آنجا که جمعیت عشایری به ویژه در استان فارس از سنت دیرینه دامداری و فرهنگ غنی زیست محیطی برخوردارند، با حفظ سنتها می توانند اضافه بر احیای قسمت ارزشمندی از دانش بومی جمعیت عشایری، در راه تولید بیولوژیکی ساماندهی شوند. باشد تا راه نوینی به سوی

صادرات غیر نفتی مملکت باز شود که کمکی نیز به قشر آسیب‌پذیر جامعه عشایری خواهد بود.

پیشنهادها:

- ۱- حمایت از طرح دامداری بیولوژیکی بیدستان و تصویب آن.
- ۲- احداث مرکز تحقیقات دانش بومی در شیراز (دربرگیرنده روش زراعت و دامداری، فرهنگ و سنت جوامع مولد عشایری و روستایی استان فارس).
- ۳- استفاده چند منظوره از جامعه مولد عشایری (که جزو میراث فرهنگی کشور نیز می‌باشند) در برنامه‌های فرهنگی، زیست محیطی و گردشگری.
- ۴- احداث موزه مردم‌شناسی عشایر استان فارس در شیراز (مرکز فرهنگی ایران).

منابع:

- ۱- دایره‌المعارف دکتر لوگوف، (Dr. Legoof)، ۱۹۹۷. بیولوژیک و تعادل رژیم غذایی، انتشارات روزره ژولوا، پاریس.
- ۲- دایره‌المعارف لاروس کشاورزی.
- ۳- رودلف استینر (Rudolf steiner)، ۱۹۹۹. کشاورزی اصول معنوی شیوه بیودینامیک، انتشارات رومانو ژنو، سویس، چاپ پنجم.
- ۴- کشاورزی بیولوژیکی، انتشارات INRA، شماره ۹، مؤسسه ملی تحقیقات علوم کشاورزی فرانسه، ۲۰۰۰.

